

24. ЛГК, № 2037. 1563 р., арк. 31, 34 (07. 11. 02.1563).
25. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 51 (25.03.1564); арк. 52. (04.04. 1564); арк. 65 зв. (26.04.1564).
26. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 92 зв. (07.05.1564); арк. 95 (07.06.1564).
27. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 224 зв. (26.08 / 24.09.1564).
28. ЛГК, № 2039. 1565 р., арк. 238 зв. (04.08.1565).
29. ЛГК, № 2039. 1565 р., арк. 284 зв. (04.09.1565).
30. ЛГК, № 2039. 1565 р., арк. 251 зв., 253 зв. (25, 26.09. 1564/08.08.1565).
31. ЛГК, № 2036. 1562 р., арк. 49, 50. (05.03.1562).
32. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 83 зв. (28.05.1564), арк. 89. (01.06.1564).
33. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 107, 108 зв, 109 (16.06.1564).
34. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 173 зв., 176 (05,08.08.1564).
35. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 129 зв.–134 (06,07.07.1564).
36. ЛГК, № 2038. 1564 р., арк. 29 зв. 30 (06.03.1564).
37. ЛГК, № 2036. 1562 р., арк. 116 (09.06.1562).
38. ЛГК, № 2037. 1563 р., арк. 10 зв. (07.01.1563); арк. 16 (16.01.1563); арк. 24 зв. (30.01.1563); арк. 27 (03.02.1563); арк. 28 (05.02.1563); арк. 29 (07.02.1563); арк. 30 зв. (07.02.1563).

УДК 94 (477.82-2)“15/16”:339

О. Ф. Штанько –

*аспірант Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки*

Торговельне місто Луцьк у XVI – першій половині XVII ст.

*Роботу виконано на кафедрі нової та новітньої
історії України СНУ ім. Лесі Українки*

У розвідці проаналізовано особливості розвитку міської торгівлі Луцька у XVI – першій половині XVII ст. На підставі текстів князівсько-королівських привілеїв визначено правове підґрунтя організації торгівлі Лучеська на етапі рецепції й утвердження в місті магдебурзького права. На основі актових матеріалів віднайдено імена луцьких міщан, які займалися торгівлею, та їхні «професійні» спеціалізації.

Ключові слова: Луцьк, торгівля, міщани, ярмарки, торги, Ринкова площа.

Штанько О. Ф. Торговий город Луцк в XVI – первой половине XVII в. В статье проанализированы особенности развития городской торговли Луцка в раннем Новом времени. С помощью текстов княжеско-королевских привилегий определены правовые основания организации торговли в городе на этапе рецепции и утверждения в городе магдебурзького права. На основе актовых материалов найдены имена луцких мещан, которые занимались торговлей и их «профессиональные» специализации. Луцк, имея статус одного из главных городов ВКЛ, а позже отчасти и Речи Посполитой, и располагаясь на перекрестке основных торговых путей страны, был обречен на развитие и быстрый прогресс торговли. Этим процессам способствовало дарения городу магдебургского права и ряда сопроводительных привилегий, которые расширяли торговую способность городской общины и лишали обязанности уплаты пошлин и податей, денежный эквивалент которых, в свою очередь, использовался на благоустройство города.

Ключевые слова: Луцк, торговля, мещане, ярмарки, торги, Рыночная площадь.

Shtanko O. F. Trading City Lutsk in 16 – First Half of 17-th Century. The article analyzes peculiarities of the trade in Lutsk at the early New time. With help of texts of privileges by princes and king was defined legal basis of trading policy at the period of reception and consolidation in Lutsk rules of Magdeburg right. On the basis of documentary material discovered names of Lutsk citizens who were engaged in trade and their «professional» specializations. Luchesk, having the status of one of the main towns of Great kingdom of Lithuania, and later – the Commonwealth, and settling at the crossroads of major trade routes of the country, was condemned to the successful development of trading. This process was facilitated by the best talent the city of Magdeburg rights and a number of accompanying privileges that expanded trade capacity of urban society and denied the payment – fees and taxes, cash equivalent which, in turn, directed to improvement of the city.

Key words: Lutsk, trade, citizens, fairs, auctions, Market Square.

© Штанько О. Ф., 2013

Постановка наукової проблеми та її значення. Кінець XV–XVI ст. був часом інтенсивного розвитку міст, які за великокнязівськими та королівськими грамотами-привілеями отримували право на самоврядування. Тоді формувалася особлива, наділена магдебурзьким правом, громада «славетних» міщан, які на чолі з міськими урядниками-магістратом вершила долю свого граду. Міста, як на те вказував представник французької «школи анналів» Фернан Бродель, були такими собі електричними трансформаторами, які підвищували напругу, пришвидшували обмін і керували життям людей [13, с. 509]. Від часу свого виникнення міста являли собою осередки товарного обігу, тут сходилися торговельні шляхи, збиралося мито, відбувалися ярмарки і торги [27, с. 511]. Потужним «трансформатором» й торговельним осередком у XVI – першій половині XVII ст. на теренах Великого князівства Литовського, а згодом і Речі Посполитої, був Лучеськ Великий.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблемі розвитку торгівлі Луцька та Волинської землі, зокрема, присвячено низку наукових публікацій. Так час проведення луцьких ярмарків й етнонаціональний контингент купців досліджені у спільній розвідці Алли Бортнікової та Валентини Окунович [12], а торговельні відносини Волині та Люблінщини добре висвітлені в працях В. Берковського [10; 29]. Шляхи і дороги Волині, якими щодень ходили люди торгівлі – купці, прасоли, перекупки, описав луцький дослідник В. Пришляк [20–27].

Мета статті – дослідити вплив магдебурзьких традицій на розвиток торгівлі в Луцьку, а також реконструювати торгові спеціалізації місцевих міщан на прикладі найяскравіших репрезентантів луцького міського соціуму.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Упродовж XIV ст. княжий Володимир поволі втрачав першість у торговельній сфері, натомість більшість економічних прерогатив перебрала на себе нова столиця Волинської землі – Луцьк. Цим процесам найперше сприяло вигідне розміщення міста «столичного» на перехресті торговельних сполучень з Півдня на Захід. То були «соляні шляхи», що вели від узбережжя Чорного моря до Волині, а звідси – й до Литви. З іншої сторони функціонував шлях від Кам'янця на Поділлі через Костянтинів (Старокостянтинів), яким до Луцька прибували волоські, грецькі, турецькі купці, приїздили і кримські караїми та сурожці – торговці з італійських чорноморських осередків [16, с. 3]. Окрім того, ще за часів правління Любарта Гедиміновича (цілком імовірно, що й раніше) Луцьк володів правом складу для торгівлі з «поганськими краями». Тобто іноземні купці, прибуваючи до Луцька, повинні були тут продати свої товари без можливості просуватися із крамом далі. Такий же склад, власне, був і у Володимирі, але за наявності з південного сходу складу в Лучеську, а з південного заходу у Львові княжий град втрачав ту торговельну спроможність, якою володів у попередні століття [15, с. 48]. У той час Лучеськ Великий перетинали щонайменше два «волові шляхи»: Звягель → Рівне → Луцьк → Володимир → Городло → Копитів → Войславце (де він долучався до головного шляху транспортування молдовської худоби Сучава–Вроцлав) та Острог → Луцьк → Берестя → Ломжа → Ковно → Кролевець. Ще один т. зв. брестський шлях вів з Волині до Гданська. Власне до самого Берестя волів переганяли по умовній лінії Заслав → Острог → Рівне → Дубно → Луцьк → Брест [10, с. 74]. До столиці ВКЛ – Вільна – зі столичного міста Волинської землі вів Луцький поліський гостинець, згаданий уперше ще 1322 р. Дорога простягалася з Луцька у північному напрямку через Теремно (нині один з мікрорайонів Луцька), Тростянець (сучасне село Ківерцівського району), Ситницю (село у Маневицькому районі) до містечка Колки й далі через Чорторийськ, Черногогородок (обидва населені пункти – в межах Маневицького району) до Червища (нині с. Нові Червища Камінь-Каширського району). Звідси дорога вела на Любешів та Люб'язь (Любешівський район) углиб Полісся до озера Нобель (Зарічненський район Рівненської області) і м. Пінськ, а звідти – до Вільна [24, с. 317].

Велике значення для розвитку зовнішньої торгівлі Волині загалом та Луцька зокрема мала відіграла вигідна локалізація біля сітки водних артерій: головної – Західного Бугу з портами в Устилузі і Коритниці, а також Стиру, Стоходу, Турії, Луги та Липи, що виконували допоміжні функції у транспортуванні товарів [18, с. 44–45; 28, с. 37]. До прикладу, за допомогою судноплавного Стиру через Чорторийськ можна було дістатися до Пінська, чим часто послуговувались і луцькі, і пінські купці [25, с. 86].

Сприятливим для зростання торгівлі в Луцьку було надання місту магдебурзького права. Привілеєм великого князя литовського Олександра від 31 липня 1497 р. луцьким міщанам дозволялося тричі на рік організовувати тижневі ярмарки «для власних потреб». Днями початку проведення

луцьких ярмарків Олександр Ягеллончик затвердив два православних й одне католицьке свята – Вознесення Господнє, Св. Михайла (21 листопада) та Св. Агнеси (21 січня) [5, с. 12–17]. Однак за привілеєм Сигізмунда-Августа від 29 грудня 1552 р. встановлювалося, що «мають тѣжъ они [луцькі міщани] в том мѣстѣ нашом Луцком мѣти в кожди годѣ три ярмарки вольных, тоѣсть ярмарокъ на дѣнь Свѣтого Или, руского свята, а другии ярмарокъ на Свѣтыи Сѣмѣн, такъ жѣ руского свята, а трѣттии ярмарокъ на Три кроли, рымского свята, и каждыи ярмарок маѣтъ там стояти двѣ нѣдѣли» [1, арк. 91–92], тобто дати аж двох ярмарків упродовж півстоліття змінилися, що могло бути пов'язано з економічною ситуацією в країні (напр., на ту ж саму дату припадав ярмарок в іншому місті і т. п.). Подовжено і ярмаркову тривалість – якщо у 1497 р. Олександр Ягеллончик дарував право на тижневу торгівлю в місті, то через п'ятдесят п'ять літ Сигізмунд Август збільшив термін тривання ярмарків удвічі. Втім, незважаючи на королівське затвердження трьох ярмарків в Луцьку на рік, документи середини XVII ст. зафіксували проведення в місті лише одного – осіннього Святосеменівського ярмарку. Текстом привілею від 31 липня 1497 р. луцьким міщанам заборонялося вести будь-які торговельні операції в часі поза ярмарками. Виняток становили лише ті торговці, які отримували персональний дозвіл від райців, а також купці Вільна та Троків, наділені предками князя Олександра вольністю на безперервну торгівлю [5, с. 12–17; 11, с. 100]. Водночас Луцьк отримав право на встановлення власних ваг та мір, кара за порушення яких покладалася на вѣйта [5, с. 12–17; 11, с. 100].

Уже згаданий привілей Сигізмунда-Августа від 29 грудня 1552 р. надавав луцькій міській громаді, як і міщанам Києва та Вільна, право на безмитну торгівлю [1, арк. 91–92]. Документ, однак, указував і на чітку відмінність: лучани мали сплачувати соляний та восковий податок, кияни ж від цього обов'язку звільнялися згідно з текстом давнішого привілею. Одним із важливих прав, що його отримала громада міста, була вольність на монопольне шинкування не лише в межах Луцька, а й на відстані півмилі від нього з усіх сторін [5, с. 21–22]. Грамота Сигізмунда-Августа від 1558 р закріплювала за лучанами виключне право оптової купівлі товарів і в торговців з «українних» міст, і в іноземних купців (право складу) [5, с. 24]. Привілеєм від 26 лютого 1576 р. король Стефан Баторій урівняв Луцьк «з іншими головними коронними містами» і забезпечив міське право на шинкування та монопольну купівлю солі в іноземних купців. За містом залишалася одна повинність – сплата соляного податку; прибуток міської скарбнички забезпечувався поборовим податком: кожен, хто купував підводу або віз солі, мав сплатити до ратуші литовський півгріш. За лучанами закріплювалося право на ремісничу діяльність у цирюльнях, суконниці та солодовні. Водночас іноземним купцям заборонялося торгувати солодом. Тож луцька міська громада, як і громада Києва (привілей від 1558 р.), мала право монопольного шинкування у межах міста. Вільними від сплати податків залишались і м'ясні ятки міста, побудовані лучанами за власний кошт [5, с. 25–26]. Подальші конфірмації на магдебурзьке право підтверджували попередні привілеї, створюючи безперервну традицію магдебургії. Впроваджуючи в містах самоврядування на німецькому праві, центральний (великокнязівський чи королівський) уряд утілював таким чином задум упорядкувати міські фінанси, які б згодом забезпечили можливість більших зборів із міст або ж допомоги військовим з'являнням. Великі міста, які завдяки налагодженій торгівлі могли отримувати значний грошовий прибуток, заслуговували особливої уваги державців, бо в результаті, усі заходи та турботи були винагороджені питомо більшими зборами з тієї чи іншої міської громади до Королівського скарбу [16, с. 2].

Чи не найважливіше місце в торгівлі кожного міста відігравали щорічні ярмарки. За влучною заувагою Ф. Броделя, незліченна кількість людей, що брала участь в ярмарках, робила кожен із них окремим містом. Справжніми ярмарками були ті, перед учасниками яких відкривались усі міські брами. Вони періодично ставили свої декорації, а після закінчення свята – зникали з ринкових площ. Через декілька місяців відсутності, ярмарки виникали знову, тож кожен з них мав свій ритм та календар, відмінні від «сусідів» із найближчих міст [14, с. 68–69].

Значне й помітне місце у торговельному житті ВКЛ (а згодом – Речі Посполитої) упродовж XVI – першої половини XVII ст. займали луцькі ярмарки. Сюди задля торгівлі прибували купці звідусюди. Міста й краї, звідки на ярмарки до Лучеська Великого з'їжджались купці, зафіксовані у скарзі луцької міської громади проти старости Миколая Семашка, внесеної до луцьких земських книг 2 жовтня 1608 р. Того дня лучани жалісливо оповідали на замкового урядника у справі про стягнення ним нового незаконного мита з іногородніх та іноземних гостей-гандлярів, учасників ярмарку в Луцьку – «лвовян и урмян, люблян и купцовъ з разных мѣстъ коронных, из шотовъ, с каменчан, с

купцовъ зъ Яс, мѣста волоского, з мѣста Пинского, з мѣста Могиле вского, з мѣста Киє ва, з мѣста Острога». За словами бурмиистра Кирила Дем'яновича та старого райці Матвія Демковича, луцький староста, всупереч великокнязівським та королівським привілеям, дарованим міській громаді «на ярмарокъ двѣ недѣли волнны на ден светого Семена, свята нашего руского, припалыи, мѣсту Луцкому, так теж и купцом з розных краюв приѣждзих наданыи», впровадив якесь нове, раніше невідане мито. Відіславши на початку ярмарку до міських брам «так над рекою Стыром, яко и у Новоѣ брамы от Святого крыжа» своїх слуг – красенських бояр та гайдуків, М. Семашко наказав від кожного коня і в кожного купця брати по три польських гроші. Після тижня ярмаркування старостинські служебники у всіх гандлярів збирали по шість литовських грошей, а по закінченні гандлювань – ще по три польських грошей і від коня, і від купця [9, с. 245–246]. Упровадження вкрай жорсткого грошового збору викликало обурення міських урядників, бо через нього «ярмарок Луцкии зопсован и внивечѣсть обѣрнень», вчинені чималі шкоди міській казні, а відповідно – і Коронному Скарбу [9, с. 246].

Далеко неповний, проте досить інформативний перелік товарів, що їх завозили до Луцька в середині XVI ст. іноземні купці, вміщено у листі підскарб'я ВКЛ Остафія Воловича до луцьких митників (1563 р.). Тож у тому часі заможний лучанин чи мешканець околиці міг собі придбати посеред луцької Ринкової площі ринське вино, гданське пиво, горілку, перець, імбир, гвоздику, овочі, галган, шафран, цукор. Луцькі панночки мали до вибору для пошиття зимових шубок та пальтечок шкурки лосів, ведмедів, зубрів, оленів, соболів, кун, рисі, лисиць, вовків, білок, сибірок, росомах. Торгували в Лучеську, як видно з переліку, едвабними речами й златоглавами, різними видами сукон, оливою, фарбами, залізом, міддю та ін. [9, с. 103–104].

Традиційно успішними в торгівлі були представники жидівського кагалу Лучеська [19, с. 11]. У 1556 р. вони отримали королівську грамоту, яка в економічній сфері урівнювала луцьких жидів з луцькими міщанами, звільненими від виплат торговельних податків [8, с. 18]. У пошуках прибутків, євреї гандлювали не лише в рідному Луцьку, а й частенько мандрували до інших міст. Часто по дорозі до місця торгу чи уже звідти додому купців спіткали невдачі. Один із таких випадків добре прописаний на пергаментних аркушах актової книги Луцького замку 24 липня 1566 р. Тоді до гроду зі скаргою прийшов Шлома Ребеєвич, розповідаючи, що напередодні, 23 липня, він їхав з межібузьким жидом Гошком з олицького торгу до Луцька. Втомившись й бажаючи перепочити, вони вирішили заночувати «противко Тѣрѣмногo, в дубинѣ». Однак, коли купці-товариші звертали з гостинця, то стали жертвами грабіжницького нападу слуг Григорія Чаплич-Шпановського – їх жорстоко побили і забрали всі гроші. Тому, власне, Ш. Рабеєвич і прийшов до замку. Цікаво, що скарга, подана до гроду, не була єдиною, бо купці-жиди «заразомъ того ж часу врядунику тѣрѣмѣнскому, пн[у] Закрѣвському и иньшимъ людѣмъ добрымъ, так тѣж и тут, вряду своѣму, пану ключнику и вряду мѣтскому опове дали», тобто оскаржувальний лист був надиктований до актових книг усіх правових інституцій тогочасного Луцька [3, с. 265].

Знаним купцем Луцька в середині XVI ст. був луцький караїм Батко Мисанович. Спеціалізувався представник караїмської громади на купівлі-продажу зернових: у вересні 1566 р. Мисанович придбав п'ятсот мац жита у Григорія Чаплича-Шпановського [9, с. 119], а в лютому 1568 р. шафар Мисановича Ілля відмовлявся закупувати для свого господаря недоброякісне «куколѣ вато и стокolosовато» зерно у Яна Монтовта [9, с. 126]. Батко Мисанович користувався послугами власного шафара вже в середині XVI ст., хоча значного поширення практика наймання на службу цих «торгових агентів» набула в середині та другій половині XVII ст. [17, с. 314]. Луцький купець Аврам Хамко вів торгівлю воском [9, с. 123], а Ілля Гошкович – лосем. Обидва луцькі жиди-гандлярі бували частими гостями на ярмарках в Любліні [9, с. 124, 148].

Разом із караїмами та жидами жваву торгівлю вели і луцькі міщани. Вони як повноправні громадяни Лучеська у своїх торговельних операціях широко послуговувалися правами та вольностями, дарованими й конфірмованими Луцьку впродовж XV–XVI ст. Однак митники і поборці, як свідчать акти, не завше зважали навіть на точні, засвідчені міськими печатками, копії вольностей, які лучани возили із собою на випадок непорозумінь чи конфліктів на ярмарках. Подібна пригода трапилась з луцькими міщанами-гандлярами під час їхнього перебування на ярмарку в Острозі у червні 1573 р. Один із лучан – Дахно Горайнович, висловлюючи загальне обурення купецького громадянства Луцька, свідчив: «...будучи мнѣ з ыншими мѣщаны луцкими, товаришми моими, людми

купцькими, ув Острозе на ярмарку з розними рѣчами крамними за волністю, от ъго кролѣвскоѣ мѣсти, нѣшого мѣстивого зешлого пѣна, намѣ, всимѣ мѣщаномѣ луцкимѣ, наданою и впривильѣваною, за которою волністю тамѣ, в Острозе, вжѣ-м ся был росташоваль и торговал, ино, дѣи, мытник луцкии Енус а писары мытныѣ коморы Луцкое Агронѣ Израилѣвич а Аврам дали такову справу ъго мѣсти пѣну Миколаю Дорогостаискому, столнику Вѣликого кнѣзства Литовского, старостѣ вѣлѣнскому, боисаголскому и острозскому... якобы у мѣнѣ волности мѣтское, такѣ яко и в ынших мѣщан луцких, быти нѣ мѣло, мовячи, абы мнѣ ... торговати нѣ допустил и вси рѣчи мои крамные побрати розказаль» [9, с. 154]. Острозький староста, прислухаючись до вказівок луцьких митників, не лише відібрав від лучан копію привілею, а й незаконно конфіскував у Дахна Горайновича увесь крам, яким той торгував на ярмарку. Скривджений купець-лучанин жалісливо просив, аби перелік несправедливо конфіскованих товарів був унесений до гродських актів. Серед предметів торгівлі луцького купецтва зафіксовані залізо, золото та срібло, оксамит, чорний і барвистий шовк, різноманітні тканини, злотоглаві, оксамитові, ремінні пояси, шапки, шалі, шевські цвяхи, голки, шпильки, наперстки та інше шевське й ткацьке начиння. У торговельному «арсеналі» Дахна Горайновича були ножі, папір, селітра, ладан, галун, шафран, імбир, перець, кмін та ін. [9, с. 154–155].

Торгівля входила до прибуткових занять і представників міської влади Луцька. Так, луцький бурмистр Самуель Василевич Солтан († 1621) мав свою крамну кам'яницю на ринку й провадив торговельні операції з купцями інших міст [4, с. 506, 509], а райця, лентвійт й аптекар Ян Гепнер вів активний продаж лікарських трав і гендлював на луцьких ярмарках [2, с. 63]. Свідченням тому слугував заручний лист, що його видав дідичний вїйт Андрій Загоровський тому ж таки Гепнеру 15 червня 1638 р., у справі буди-ятки, зведеної райцею без будь-чиєї на те згоди в 1637 р. Вїйт наказував уряднику знести буду впродовж найближчих трьох днів під зарукою тисячі гривень, однак Ян Гепнер, отримавши лист від лавників Самуеля Кириловича та Максима Соколениці, відповідав *«že ja tego nie dbam, tej budu nie zruce, bo Je Msc pan woit, lubo iest zwierchnim, iednak do rzadu miesckiego nie naležu»* / *«не переймаюсь тим і буди своєї руйнувати не стану, бо його милість пан вїйт хоч і є владцем, однак до міського уряду не належить»* [2, арк. 9 зв.]. Не бажаючи зносити свою буду, Гепнер напередодні чергового луцького ярмарку в 1639 р. завдав чималих шкод ратушному скарбу. Задля примноження прибутку міської казни урядники збудували ратушну буду за власні гроші. Однак у ніч перед початком ярмаркових торгів невідомі, спритно розбираючи торговельну ятку, носили дерево з буди до Стиру. Як з'ясувалося після інквізиції (слідчого допиту свідків), злочин був вчинений за наказом Яна Гепнера. Цікаво, що коли п'яним Гепнеровим аптекарчикам-слугам спробував перешкодити крамний сторож Дмитро, райця не лише не припинив руйнувати ратушну буду, а й пригрозив оборонцю міської ятки, «приязно» натякаючи, аби той не втручався в чужі справи: *«chłopie, czego by się ty dowiedujesz czego tobie nie potrzeba, to zginesz marnie»* / *«Як будеш, хлопе, втручатись в те, що тобі не належить, то згинеш марно»* [2, арк. 107–107 зв.].

Ян Гепнер, однак, був не єдиним із лучан та обивателів міста, які не виявляли бажання зносити свої буди після завершення ярмаркових торгів. Подібні випадки траплялись і раніше. Так, наприклад, 26 серпня 1569 р. луцькі бурмистри за посередництвом замкового вижа зверталися до судді жидівського збору Мартина Меженського з проханням повпливати на жидів-гендлярів, що відмовлялись зруйнувати на ярмарковій площі дві збиткові для міста крамні комори [7, с. 48–49]. Подібні обставини в результаті привели до ухвалення декрету заруки поміж урядниками магістрату та усім постільством Луцька (запис від 13 жовтня 1638 р.) про обов'язкове знесення буд, поставлених на минулий ярмарок (початок якого щороку припадав на 1 вересня – день Св. Семена) упродовж трьох днів, під зарукою 100 кіп литовських грошів – 50 кіп на пожитки вїйта, інші 50 – міського уряду [2, арк. 58 зв.].

Окрім щорічних ярмарків, у Луцьку традиційно проводилися щотижневі торги. Тим часом як ярмарки опиралися на експортну та імпорتنу торгівлю, обмінювали одні предмети торгівлі на інші, збирали продукти домашнього виробництва для вивозу і взамін постачали місцеве купецтво імпортованими предметами чи свійськими виробами з інших країв, – торги обслуговували потреби місцевого люду, зосібна малозаможного населення, яке не могло дозволити собі робити харчові й господарські запаси від ярмарку до ярмарку. Певна річ, вибір товару на торгах був значно бідніший і примітивніший від ярмаркового, однак, запровіантовуючи міську людність, торги слугували звичним і водночас неодмінним атрибутом міського життя [15, с. 108]. Щотижневі торги в Луцьку відбувалися в понеділок та п'ятницю. Однак в околицях міста також було чимало охочих до неоподатко-

ваного гендлю, що значною мірою шкодило інтересам міщан. Яскравим свідченням тому була скарга, подана луцьким війтом та міською громадою на князя Матвія Четвертинського, який влаштував торги на Яровицькому передмісті напередодні луцьких – в неділю та четвер [6, с. 171–172]. Матвій Четвертинський на скаргу міщан відповідав, що то його піддані, прямуючи з Полісся до Лучеська, на нічліг зупинялися на Яровиці, а тому й торгували з господарями будинків, у яких ночували. Решту товару, за словами князя, поліщуки везли до міста і сплачували з нього усі належні податі [6, с. 172]. Незмінним місцем торгу в Луцьку була Ринкова площа. Однак, окрім жвавої торгівлі, на майдані як центрі значного скупчення людей часто виникали конфлікти. Так було і 25 квітня 1586 р. Повернувшись від міських урядників та всього поспільства, возний Луцького повіту Григорій Красносельський свідчив про виконаний ним огляд збитків, вчинених луцьким міщанам під час нападу на міський ринок духівником та слугами костелу Святої Трійці. Свідчення тих, хто постраждав від розбійницького нападу посеред луцької Ринкової площі, дають уявлення про товари, якими торгували в Луцьку другої половини XVI ст. Так, у лучанина Федька п'яні бешкетники відібрали червону юхтову шкірку, за яку той заплатив сорок литовських грошів, а в ремісника Лишка Шевця – п'ять пар чоловічих черевики. Яцьку Сенничому вікарій із помічниками вивернули на землю цілу бочку із солоною рибою, втоптавши частину товару в болото, а те, що лишилося неушкодженим, забрали із собою, прихопивши при нагоді і три дерев'яні коновки. Подібним чином розбійники повелися із крамним товаром Федорової Скрипичиної, завдавши їй збитків більш ніж на півкопи литовських грошей. У міщанки Єпикової тоді було забрано сіль та ночви з грішми. Постраждав того дня і швець Несміян, що мешкав за Глушцем. Возному, аби побачити шкоду, завдану йому вікарієм, довелося іти до його оселі. Окрім втрати десяти пар чоловічих черевики, двох червоних тимців та підшиті куніцями шапки, Несміян зазнав і фізичних ушкоджень – замковий урядник засвідчив серйозні травми на плечах та хребті торговця-ремісника [9, с. 210].

Висновки. Отже, Лучеськ Великий, маючи статус одного з головних міст ВКЛ, а пізніше почасті й Речі Посполитої, і розміщуючись на перехресті основних торговельних шляхів країни, був приречений на успішний розвиток і жвавий поступ торгівлі. Цим процесам сприяло дарування місту магдебурзького права та низки супровідних привілеїв, що розширювали торговельну спроможність міської громади й позбавляли обов'язку сплати «важких тягарів» – мит і податей, грошовий еквівалент яких, своєю чергою, міг бути спрямованим та й спрямовувався на благоустрій міста. Водночас купці-лучани не обмежувалися торгівлею в Луцьку чи на Волині – їхні товари були добре знаними й потрібними далеко за межами рідної землі.

Джерела та література

1. Волинський краєзнавчий музей. Інвентарний № ДМ 17760–17758. – 2 арк. Фотокопія з: Російський державний архів давніх актів, ф. 389 «Литовська метрика», оп. 1, спр. 35, арк. 91–92.
2. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України), ф. 23, оп. 1, спр. 1, 183 арк.
3. ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 8, 509 арк.
4. Архив Юго-Западной Руси. Акты, относящиеся к истории городов Юго-Западной Руси. – Ч. 1. – Т. 6. – К., 1883. – 938 с.
5. Архив Юго-Западной Руси. Акты, относящиеся к истории городов Юго-Западной Руси. – Ч. 5. – Т. 1. – К., 1869. – 736 с.
6. Литовська метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року : актові джерела / упоряд. В. М. Кравченко. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2005. – 597 с.
7. Опись актовой книги Киевского центрального архива № 2043 : актові джерела. – К., 1887. – 71 с.
8. Опись актовой книги Киевского центрального архива № 2044 : актові джерела. – К., 1888. – 67 с.
9. Торговля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянина : актові джерела / АН УРСР. Археографічна комісія та ін. ; упоряд. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко ; редкол. : М. Ф. Котляр (відп. ред.) [та ін]. – К. : Наук. думка, 1990. – 408 с.
10. Берковський В. До питання експорту товарів з Волині в XV – першій половині XVII ст. Торговля воском та худобою / В. Берковський // *Ukraina Lithuanica*. Т. I. – К., 2009. – С. 163–175.
11. Бортникова А. В. Грамоты на магдебургское право городу Луцку XV–XVI веков / А. В. Бортникова // *Славяноведение*. – Москва, 2010. – № 2. – С. 88–104.
12. Бортникова А. Луцькі ярмарки XVI ст.: час проведення, учасники, товарообіг / А. Бортникова, В. Окуневич // *Старий Луцьк : наук.-інформаційний зб.* – Вип. VII. – Луцьк : ВМА «Терен», 2011. – 576 с.
13. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. В 2 т. Т. 1. Структуры повседневности: возможное и невозможное : монография / Ф. Бродель. – М. : Прогресс, 1986. – 622 с.

14. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII вв. – Т. III. Время мира : монографія / Ф. Бродель. – М. : Прогресс, 1992. – 679 с.
15. Грушевський М. С. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. Т. VI. Житє економічне, культурне, національне XIV–XVII віків : монографія / М. С. Грушевський – К. : Наук. думка, 1995. – 680 с. (Пам'ятки іст. думки України).
16. Грушевський О. Луцьке міщанство в XVI в. / Олександр Грушевський // Історично-географічний збірник. – К. : [б. в.], 1927. – Т. 1. – С. 1–12.
17. Історик Олена Компан : матеріали до біогр. / упоряд. Я. Компан. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 532 с.
18. Карліна О. М. Розвиток урбанізаційного процесу на Волині в XV – першій половині XVIII ст. / О. М. Карліна // Любомль в історії України і Волині : матеріали наук.-практ. конф. до 460-річчя надання Любомлю магдебурзького права і 10-річчя незалежності України. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – С. 38–48.
19. Мердер А. Древности Луцка и его прошлое : справка (Съ планом Луцка и 6 иллюстраціями) / А. Мердер. – Київ : [б. и.], 1910. – 23 с.
20. Пришляк В. В. Вітовтова дорога / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. В 5 т. Т. 1. А–В / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 581–582.
21. Пришляк В. В. Володимирська дорога / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. В 5 т. Т. 1. А–В / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 622.
22. Пришляк В. В. Дубенська дорога / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. В 5 т. Т. 2. Г–Д / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2004. – С. 486.
23. Пришляк В. В. Колківський гостинець / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. У 8 т. Т. 4. Ка–Ком / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2007. – С. 454.
24. Пришляк В. В. Луцький Поліський гостинець / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. У 10 т. Т. 6. Ла–Мі. / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – С. 317.
25. Пришляк В. «На тракті, який до Берестя вів...» (Суходільні й водні шляхи Берестейщини в XIV–XVIII століттях) / Володимир Пришляк // Пам'ятки України: історія та культура. – 2002. – Ч. 3–4 (136–137). – С. 83–87.
26. Пришляк В. В. Олицький гостинець / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. У 10 т. Т. 7. Мл–О / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2010. – С. 586.
27. Пришляк В. Торговельне місто Дубно у XVIII ст. / Володимир Пришляк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. пр. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. – Вип. 5 : ПРОСФОНІМА. Історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича. – С. 511–515.
28. Цинкаловський О. Стара Волинь та Волинське Полісся : краєзнавчий словник від найдавніших часів до 1914 р. Т. II // О. Цинкаловський. – Вінніпег, 1986. – 578 с.
29. Berkowski W. Handel Wołynia z Lubelszczyzną w XVI i pierwszej połowie XVII wieku / W. Berkowski // Res Historica. – Zeszyt 17. – Lublin : Wyd-wo Un-tu Marii Curie-Skłodowskiej, 2004. – S. 89–97.

УДК 930.1(477.83)ЛД“18”

Б. О. Лазорак –

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, науковий співробітник музею «Дрогобиччина»;

Д. А. Досин –

відмінник народної освіти України, викладач кафедри фізичного виховання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Генеральні візитації парафіяльних церков сіл Янівка та Ясеновець на Рожнятівщині (1741 р. та 1762 р.)

Роботу виконано на кафедрі всесвітньої історії ДДПУ ім. І. Франка

У статті вперше проаналізовано тексти генеральних візитацій парафіяльних церков сіл Янівка та Ясеновець Долинського деканату за 1741 та 1762 рр., які сьогодні зберігаються у Відділі рукописів та стародруків